

640 година од рођења и 590 од смрти деспота Стефана Лазаревића

Од ИН4С

- 17 септембар, 2017

Пише: Милица Краљ

„Ако и багреницом одевен и о оруженоштву се старајући, велики самодржац српски деспот Стефан, веома брижљиво и пажљиво, као да би о томе једино имао да се стара, и како се сладошћу тога опила душа тога, незаситу жељу за поседовање ових улаже, не као древни Птолемеј, које је многочисленије књижно написао на удивљење само и за људску хвалу, а не на корист душевну, да се премудрошћу тих украсе обичаји и речи, и благодаћу тих душа да се пресвети и к богопозвању привлачи...” запис Григорија Хиландарца године 1407/8. упућен благочестивом и христољубивом и Богом чуваного деспоту Стефану.

Витез, књигољубац и песник, Стефан Лазаревић, величанствени владар чије књижевно дело и данас представља узорни отпевателни венац у светлости косовских мученика: «беше изванредан још као млад, и био је руковођен од благочастивих и из дана у дан јављаше се да ће у свему бити напредан, у говору и у делу, чиме се истицао. Било у стварима ратовања и борбе и уметности, која многима није лака, у свему овоме био је први и другима показиваше. У свему овоме био је савршен. И по лепоти тела и снаге био је међу вршњацима као сунце посред звезда, а беседама изванредан, као нико дотле, и беше као Соломон.»

Плав, отмен, висок, леп, у раскошној одежди, под круном коју му приносе распевани анђели, деспот загонетних очију, на ктиторској композицији Манасије, своје задужбине, загледан у будућност, као да столећима опомиње потомство, стиховима епске песме „Високи Стеван и цар Бајазит“,

Када топуз из мора изаш`о,
Онда Турчин преко мора преш`о
И Крушевца мога освојио,
Опет српско царство задобио./(...)
Наши стари врло плахи били,
Код милога Бога згријешили,
Бог нам дао турску крвопију,
Не би л` смо се опет повратили
И миломе Богу угодили,
Једа би нам гр`јехе опростио,
Пак нам српско царство поклонио.

Високи Стеван, змајевити јунак, онај који је рођен из везе змаја са књегињом Милицом; он је, како даље казује народно предање и, оно божанство прерушено у просјака, које путевима по свету сусреће добре људе и награђује их а кажњава зле. Његови потомци су близанци Јанко (Сибињанин) и Јања (мајка Бановић Секуле).

Деспот загонетних очију

Стефан Лазаревић је рођен 1377. у Крушевцу. После Косовске битке и погибије оца Лазара, иако малолетан постаје кнез а до његовог пунолетства државом влада његова мајка, књегиња Милица.

Стефан прима власт 1393.године, а о том великом догађају биографи казују ово:

А после овога достохвални Стефан,
мужа савршенога узраст достигавши,
са висина Богом указује се,
родитеља скиптри уручују му се,

молитвом свеосвећенога патријарха
рукоположењем благосиљава се,
отачаским саном украшава се,
Велики Кнез Стефан именује се,
самодржац и владалац Србљем назива се.

Пресудан утицај на младог Стефана имале су његова мајка, књегиња Милица, потомак древне лозе Немањића, српских краљева, државотвораца и реформатора, и монахиња Јефимија, велика песникиња, удовица моћног и високопоштованог господара Сера, деспота Јована Угљеше Мрњавчевића.

После Косовског боја Србија се нашла у изузетно тешком положају, порушена, препуна нејачи, удовица, под сталним ударима Турака и Угара.

Млади Стефан је приморан да се окрене Бајазиту, мужу најмлађе сестре **Оливере која је жртвована за спас Србије, за спас православља.**

Од султана Бајазита, чију је врховну власт признао, научио је како да управља државом и, војевањем на Ровинама 1395, Никополу, 1398, у Босни 1399. и Ангори 1402. помогао му је.

Ангорска битка била је историјска прекретница и за Стефана и за тешко пострадали Србију. У овој бици са татарским свирепим каном Тамерланом, турска војска је доживела пораз, а Бајзит је заробљен. Стефан после битке успева да стигне у Цариград где од цара Јована VII Палеолога **добива титулу деспота, највеће владарско звање Истока после царског,** и руку његове свастике Јелене, Ђеновљанке, ћерке господара Митилене, Франческа II Гатизулија.

Јелена и Стефан нису имали деце, а она се у каснијим изворима нигде не спомиње а нема је ни на ктиторским композицијама Стефанових задужбина.

Деспот се након ових борби окреће Мађарима, постаје изузетно државнички присан са својим дојучерашњим непријатељем, угарским краљем Сигисмундом, који му поклања бројне поседе и данашњој Мађарској, Војводини, Хрватској и Босни, али и град Београд, у коме ће деспот сместити своју нову престоницу.

Мудрошћу и дипломатски вешто, без проливања крви, деспот је територијално проширио Србију од Дунава до Јадранског мора.

Деспот је обновио земљу градећи цркве, палате и школе, реформишући војску и законе о рударству (**рудници у новом Брду и Сребреници**), повољним уговорима са дубровачким трговцима, дипломатском вештином са Угрима и Венецијом, али и са ослабљеном Византијом и Бајазитовим наследницима.

Још пре 1395. деспот уводи нови порез – данак господски, тзв. унче, који се прикупљао два пута годишње, па се у изворима јавља као зимске (данак господства ми) и летње унче (војница, војштак).

Овај порез Стефан је увео и Дубровчанима који су живели у Србији, већ 1414, а дефинитивно до краја 1418, а касније и у Зети.

Династичке борбе око престола, побуна млађег брата Вука, око 1408. и савез са Бранковићима, као и непрестани насртаји са разних страна потресају деспотову земљу.

После велике битке између Бајазитових синова Мусе и Сулејмана (између којих су се нашла оба брата Лазаревића) деспот Стефан са својом војском одступа према Цариграду, при чему му помаже византијски цар Манојло.

Венац господског достојанства

У Цариграду је Стефану приређен свечани дочек и потврђена титула деспота и поново му је предат венац деспотскога достојанства.

Посебну љубав и интересовање деспот је показао према књижевности, образовању, лепим уметностима. У својој задужбини, цркви Свете Тројице у Ресави – Манасији основао је јединствену преписивачко – преводилачку ресавску школу. Сам је преводио са грчког и латинског језика, свом биографу Константину Филозофу је наложио да изради граматику српског језика познату као «Сказаније о писменах» (Повест о словима). То је правописно-граматички трактат, који је нека врста правог значајног покушаја формулисања и сређивања па и нормирања већ конституисаног ресавског правописа. У ресавско-преписивачкој школи превођене су и преписиване књиге не само за потребе цркве и властеле, већ и за деспота који је имао најлепшу и најпотпунију библиотеку. Тако су се у Ресави нашли монаси-преписивачи: Инок из Далше(дошао са Свете Горе), који је за Стефана преписао 8 књига, Григорије Хиландарац (превео »Хронику» Јована Зонаре) монах Доситеј (преписивач књиге о царевима из Старог Завета).

У периоду Стефанове владавине Србијом настављен је и развој архитектуре у моравском стилу, које је започео кнез Лазар; поред Манасије подигнут је и манастир Каленић, чија црква спада у најлеше примере моравског стила.

Најстарији портрет деспота Стефана налази се у Раваници, задужбини кнеза Лазара. У ктиторској композицији на фресци су представљени Лазар и Милица, а између њих – Стефан и Вук. У манастирима Љубостињи, Руденици, Наупарима, Копорину- на челном месту су фреске са деспотовим ликом. У Каленићу је његов лик насликан уз протовестијара Богдана, манастирског ктитора; **један његов портрет се налази и у цркви Свете Тројице у Птујској Гори у Словенији.**

„Ниједан српски владар није на портрету толико истакао свето порекло своје власти као Стефан Високи у Манасији“ закључак је Светозара Радојчића, историчара уметности.

У свечаној пози и раскошној одећи извезеној златним нитима – медаљонима са двоглавим орловима, при ободу извезени су грифони, висок, леп, достојанствен, 25-годишњи деспот у десној руци држи крстасти скиптар, а левом прилаже цркву Светој Тројици(трима анђелима). Над главом деспотовом плави се део неба, из кога израња лик Бога, док му на главу ставља круну; анђеос десне стране му предаје Богом даровано копље, а други с леве, додаје му мач.

Сличне фрескомпозиције налазе се и у Руденици, Копорину, Љубостињи, Каленићу, у Копорину у десној руци деспотовој је скиптар опточен и украшен бисерима, а у левој црква.

Србија тог доба налази у економском успону, развија се рударство, трговина, развој градова, трговачких средишта. Србија извози сребро, восак, живу стоку, увози: со, свилу, бисере, али и друге скупоцености...

Човече који Српском земљом ступаш

Запис на мраморном стубу на Косову, Слово љубве, Надгробно ридање за кнезом Лазаром – песничко-метафизички и мистичка дела деспота Стефана, а потом и повеље: Повеља манастиру Хиландару, Повеља манастиру Милешеви, Повеља граду Београду, Повеља манастирима Тисмани и Водици, и Предговор Закону о рудницима.

У време битке на Косову Стефан је био врло млад, могао је имати дванаест година и са дивљењем је гледао јунаке који су долазили у бој. Он их види као мужеве добре и мужеве храбре, они су « мужеве заиста у речи и на делу». Они « као звезде светле заиста блистају , као земља цветићима преишарани, одевени златом и камењем драгим украшени. «

Слово љубве је испевано по свим захтевима поетике визнатијског хришћанског и љубавног појања. Архетипски то је образац Давидових псалама и Соломонове Песме над песмама.

У Словоу љубве све је метафизично и духовно. Љубав све превасходи. Чак и сва Божја чудна дела при стварању света. Песник то два пута наглашава:

Ипак сва ова о друга
чудна дела Божија,
која и оштровидни ум
размотрити није у стању,
Љубав превасходи;(...)

Оштро некако и брзоточно дело Љубави
које сваку врлину превазићи може.

И загонетну посвету песме: «име рекав», превазилази чиста и чедна Љубав која « све превасходи», без лажи и зазорности, без повреде « јуноштва» и « девства» да « Божанство не негодује» да је небитно да ли су они који су раздвојени браћа, брат и сестра, или заљубљени вереници.

Јер, Слово љубве пева о метафизичкој љубави («љубави из меморије») за коју није важно којим путевима иде до саборности у Логосу.

И онда је сасвим небитно да ли је песма посвећена несрећној сестри Оливери која је сурово жртвована одвођењем у Бајазитов харем као залог за мир и спасење несрећне отаџбине, или брату Вуку кога су бесови славе и моћи окренули против брата, као Каина против Авеља, или вереници, књегињи грчкој, коју су злосрећни ратови и турско ропство занавек одвојили од свог вереника, српског деспота Стефана Лазаревића.

Прва слова творе акростих, по свему судећи, посвећен млађем брату Вуку, непреболној рани деспотовој, његовој крви са њим завађеној до отворене борбе у грађанском рату и тужног страдања братовљевог. **Вука су Турци погубили 1410. а као и Стефан није имао потомство.** Неки историчари књижевности сматрају да је ово дело деспот писао на царском двору у Крушевцу.

Запис на мраморном стубу на Косову – дело које представља опомену српском национу, опомена колективу кроз свевреме, али и завет намењене будућим нараштајима:

Ове речи писане бише на стубу мраморному на Косову

Човече који на српску земљу ступаш...//

и приближћи се к мени , о љубими,

и размотри речи које приносим ти...

Прво, сам мраморни стуб, на коме је запис – песма уклесана, персонифициран и симболизован је обличјем крста. **Друго**, визионарско апострофирање будућих «проидошлица» или «који су ту» и «опомена да су на српску земљу ступили. **Треће**, ауторитативан захтев да застану пред њим «усправним» на Косову пољу и одају помен «костима мртвих. «Песник не каже « костима мртвим» већ « костима мртвих» и тако дистанцира непорадљиво и вечно од «брзотечног» и временог. **Кост** симболизује трајање, неуништивост и трагове у потомству. **Кости** бране од кривотворства земље, културе и нације. То знају сви освајачи, и стари и нови, и зато затиру « кости мртвих» који још живе у миту, историји, у потомцима, нарочито у поезији.

И Кост, и Реч и Мрамор метафизички су појмови, реч трансформише вечност: мртве и њихва дела у живим и њиховим делима; Мрамор – сталност, постојање и документ о минулим догађајима и временима:

Све ово речено заврши се 6897. године, дванаестог индикта, петнаестог дана месеца јуна у уторак,

био је шести или седми час.

Не знам. Бог зна.

(У ововременом читању сваки деспотов стих носи оловну тежину косовског злодоба у чијем средишту пулсира било српског трагизма.)

А лето тада протицаше 6935-то, индиктион пети

Деспот Стефан је издахнуо 19. јула 1427. године, у присуству свог наследника, сестрића Ђурђа Бранковића, кога је у духу немањићких традиција на црквено – световном сабору у Сребреници (испод Рудника), највероватније око 1426. и пред патријархом Никоном и властелом, прогласио за наследника.

Током лова на месту Главица, у близини данашњег Младеновца, деспот се опростио од овога света. У једном тренутку пустио је сокола који је прхнуо за својим пленом у висину. Рука са соколарском рукавицом још је била подигнута кад је на њу слетео малени крагуј. Деспот је на трен нешто прошапутао птичици, а онда се занео и пао. **Погодио га је изненадни мождани удар.**

Неутешна Србија заплакала је за својим владаром, Стефаном Високим, деспотом чија се душа преселила под круном распеваних анђела:

„Цар славе, Исус Христос. Победитељ.

Ја, деспот Стефан, син Светога кнеза Лазара и по његовом представљењу, милошћу божјом, бих господином свим Србљима и Подуваљу и Посављу и делу угарске земље и босанске, а уз то и поморју зетскоме.

И у богомданој ми власти проводих живота својега време колико благоме изволи се богу – лета тридесет осам. И тако дође ми заповест ошта од цара свих и од Бога и рече ми послати анђеоло:иди. И тако душа моја од убога ми се разлучи тела на месту названом Главе, а лето тада протицаше 6935 – то, индиктион пети, сунца круга деветнаести, и луне круг деветнаести, месеца јула деветнаести дан.

Благочестиви господин Стефан, добри господин, мили и слатки господин деспот! О жалости ко га виде на овом месту мртва!

Ја Гргур Зубровић, грешни раб божији оставих овај камен.

Прости Боже, попа Влкшу!“

Посмртни запис поводом деспотове смрти.

У стиховима Смрт деспота Сетфана Лазаревића, Константин Филозоф, деспотов биограф, пита се куда нестале животна светлост:

Где, уистину, изненада оде

све светло и красно

што је унутра и напољу?(...)

Где су зборови играча,

где црквена сабрања?

Где саборне светковине

и молитвена обилажења по околини?//

наједанпут све би мрзост запуштења

/ све се преобрази, све се у небиће деде,

све се невољом испуни.//

Хумке се разараху и сажихаху.»

Деспота Стефана Лазаревића је канонизовала Српска православна црква, као Светог Стефана деспота Српског, на петстогодишњицу његове смрти 19. јула 1927.године. Слави се, на дан своје смрти 1. августа (19. јула по старом календару), заједно са својом мајком Милицом, у монаштву преподобном Евгенијом (Лазаревић).

Ћивот у манастиру Копорин,у коме се, верује се, налазе његове мошти, отвара се два пута годишње: 1. августа на дан његове смрти и 15. августа на дан славе овог манастира.

ЛОВ ЛОВИЛА

Лов ловила

Браћа близанци

Дмитар и Радул

Прибил и Храдомил

Хреља и Војша

Стефан и Вук

Марко и Момчило

Сава и Лазар

Предраг и Ненад

Калопер о шајкачи

Витопери соколи и хрти

Дивљи дорати и витонози вранци

Од Видина и Борача

Престолног Крушевца

До зидина Сталаћа

Бубњеви дефови и зурле

Уходе жбири хајкачи

Угри Исмаилћани и Арбанаси

Невино сколише лане

Србља

Два брата близанца

Тугомира и Тихомира

Бојшу и Небојшу

Оливера и Богоја

Милана и Мирослава

Влкоја и Видана

Душана и Данила

Разојава и Богдана

У једнородној смрти

Пресекло истородно тане.

(Искра)